Editorial

Η κρίση των πολιτικών κομμάτων αποτελεί ένα μοτίβο που διαρκώς επανέρχεται στη δημόσια συζήτηση, τουλάχιστον από τη δεκαετία του ’80. Τα κόμματα, τα οποία εμφανίστηκαν και αναπτύχθηκαν ως αντιπροσωπευτικοί μηχανισμοί που σχετικοποιούσαν τη διάκριση μεταξύ κράτους και κοινωνίας, είναι ο «μεγάλος ασθενής» της σημερινής φάσης της φιλελεύθερης δημοκρατίας, μολονότι ο θεσμικός ρόλος τους, ιδίως ως προς τη νομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος μέσω των εκλογών, παραμένει αναντικατάστατος στο συλλογικό φαντασιακό.

Καταρχάς, η έκταση της εξασθένισης των πολιτικών κομμάτων γίνεται εύκολα αντιληπτή αν συγκριθεί η σημερινή λειτουργία τους με τις παραδοσιακές λειτουργίες που επιτελούσαν στα μεταπολεμικά συστήματα διακυβέρνησης και, συγκεκριμένα, την καθοδήγηση της κυβέρνησης, τη στελέχωση των αντιπροσωπευτικών σωμάτων, τη συνάρθρωση κοινωνικών συμφερόντων και τη διατήρηση σχέσεων εκπροσώπησης με το εκλογικό σώμα. Το κυβερνών κόμμα παίζει πλέον μηδαμινό ρόλο στην καθοδήγηση της κυβέρνησης, εφόσον ο καθορισμός των βασικών κατευθύνσεων της πολιτικής της γίνεται σε μεγάλο βαθμό από φορείς της αγοράς ή από ανεξάρτητες διοικητικές αρχές που συνδυάζουν τον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ανεξαρτησίας από κοινωνικούς και πολιτικούς κλυδωνισμούς με την αυστηρότερη, συστημικού τύπου, προσήλωση στα θέσφατα του νεοφιλελευθερισμού. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τη χαλάρωση των σχέσεων εκπροσώπησης των κομμάτων με τις κοινωνικές τάξεις και ομάδες, η οποία επηρεάζει ιδιαίτερα τη θέση των κατώτερων στρωμάτων. Τα τελευταία βλέπουν την ούτως ή άλλως διεθλασμένη και μεσολαβημένη πρόσβασή τους στους κρατικούς μηχανισμούς να συρρικνώνεται δραματικά, με συνέπειες τόσο στο βιοτικό τους επίπεδο όσο και στην πολιτική τους θέση.

Εξάλλου, το φαινόμενο της εξασθένισης των πολιτικών κομμάτων αντανακλάται και στα εκλογικά αποτελέσματα, η αστάθεια των οποίων έχει στη ρίζα της αυτήν ακριβώς τη χαλάρωση των σχέσεων εκπροσώπησης. Οι συχνοί «εκλογικοί σεισμοί» μαρτυρούν τη δυσαρέσκεια των σύγχρονων πληβείων απέναντι σε ένα πολιτικό σύστημα που αδυνατεί πλέον να τους ενσωματώσει.

Περαιτέρω, η στελέχωση της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας παραμένει μεν προνόμιο των κομμάτων, πλην όμως ολοένα και περισσότερο υποχωρεί σε όρους θεάματος ή σε λογικές τεχνοκρατικής αποτελεσματικότητας, τη στιγμή που προσωπικότητες της οικονομικής ζωής διεκδικούν πλέον άμεσο πολιτικό ρόλο. Οι αντιφάσεις και η δυναμική του παραδείγματος του Ε. Musk είναι χαρακτηριστικές, σε ένα διεθνές περιβάλλον στο

οποίο η ισχύς του κεφαλαίου δεν νιώθει πια την ανάγκη να συμβιβαστεί με τις παλιές πολιτικές διαμεσολαβήσεις.

Η παραπάνω κρίση των πολιτικών κομμάτων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις αλλαγές στο κράτος, καθώς το αποτύπωμα των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων στο τελευταίο έχει πλέον ελαττωθεί δραστικά. Σε αυτό το πλαίσιο, από τη μία πλευρά, ο αυταρχισμός, σε συνδυασμό με νέες προσλήψεις της «μαχόμενης δημοκρατίας», τείνει να κανονικοποιηθεί πλήρως. Τα φαντάσματα του Μεσοπολέμου είναι εδώ, χωρίς τούτο να σημαίνει προφανώς ότι η Ιστορία απλώς επαναλαμβάνεται και, μάλιστα, με τις ίδιες μορφές (βλ. και το Editorial της 27.2.2025). Από την άλλη, οι κοινωνικές αντιστάσεις μαρτυρούν ότι οι εξουσιαστικοί σχεδιασμοί δεν προχωρούν χωρίς αντίπαλο. Όπως δείχνει το πρόσφατο παράδειγμα των κινητοποιήσεων στη Γαλλία, το «πεζοδρόμιο» εξακολουθεί να αποτελεί απρόβλεπτο παράγοντα και να σηματοδοτεί την εισβολή των μαζών στο πεδίο της πολιτικής, στον χώρο όπου γράφεται το πεπρωμένο τους. Όποια και αν είναι η τελική έκβαση αυτών των κινητοποιήσεων, οι φαντασιώσεις αιωνιότητας των εκάστοτε κρατούντων πάντοτε θα βρίσκουν εμπόδια στη σφαίρα του πραγματικού.

Ο Αλέξανδρος Κριτσίκης εξετάζει τα «κόμματα-καρτέλ» (cartel parties) ως απόρροια της νεοφιλελεύθερης ηγεμονίας. Η διαδικασία της καρτελοποίησης χαρακτηρίζεται από τη σύγκλιση των προγραμματικών θέσεων των συστημικών κομμάτων, την εγκατάλειψη των ταξικών αναφορών από τις δυνάμεις που παραδοσιακά εκπροσωπούσαν τον κόσμο της εργασίας και τη στροφή προς τεχνοκρατικές λύσεις. Αυτή η ιδεολογική εξομοίωση των κομμάτων συνοδεύεται από την οικονομική εξάρτησή τους από τον κρατικό προϋπολογισμό, τη θεσμική παρεμπόδιση νέων πολιτικών δρώντων και την κυριαρχία επαγγελματιών της επικοινωνίας στη χάραξη στρατηγικής. Η οικονομική κρίση του 2007-2009 ενίσχυσε τις τάσεις «μεταδημοκρατίας» και «ιδιωτικοποίησης του πολιτικού», που ευνοούν κόμματα τα οποία συνδέονται άμεσα με τις οικονομικές ελίτ. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, τα κόμματα έχουν πλέον ως βασική επιδίωξη «όχι την έκφραση κοινωνικών αναγκών και συμφερόντων, έστω και διεθλασμένα, αλλά τη διασφάλιση της ύπαρξης και αναπαραγωγής των ίδιων».

Ο Γεώργιος Φαλτσέτας πραγματεύεται τη θεσμική προσέγγιση της «μαχόμενης δημοκρατίας» (militant democracy), λαμβάνοντας ως αφορμή την επικαιρότητα γύρω από τις πολιτικές πρωτοβουλίες καταδικασμένων στελεχών της Χρυσής Αυγής. Κεντρικός άξονας του άρθρου του είναι η κριτική αποτίμηση της θεωρίας του K. Loewenstein, ιδίως στο σκέλος της που υποστήριζε ότι το δημοκρατικό πολίτευμα οφείλει να υιοθετεί αυστηρά προληπτικά μέτρα για να αυτοπροστατευθεί. Ο συγγραφέας εξετάζει υπό αυτό το πρίσμα τις τροποποιήσεις του εκλογικού δικαίου (Ν. 4804/2021 και 5019/2023), οι οποίες

απαγορεύουν την κάθοδο στις εκλογές κομμάτων των οποίων η ηγεσία έχει καταδικαστεί για συγκεκριμένα αδικήματα. Εκτιμά δε ότι οι ρυθμίσεις αυτές εγείρουν σοβαρούς δικαιοκρατικούς προβληματισμούς, καθώς σηματοδοτούν μια σαφή μετατόπιση προς το δόγμα της μαχόμενης δημοκρατίας χωρίς αυτό να προβλέπεται από το Σύνταγμα. Για τον συγγραφέα, η δημοκρατία «περιποιεί τιμή στον διάλογο και στην ακώλυτη έκφραση όλων των απόψεων και, για τους λόγους αυτούς, η προσφυγή σε μέτρα μαχόμενης δημοκρατίας, πέρα από συνταγματικά ύποπτη, είναι και απευκταία».